CZU: 343.222:343.133:343.988 **DOI: 10.5281/zenodo.7363076**

VINOVĂȚIA VICTIMEI: JUSTIFICARE *VERSUS* SANCȚIONARE

ȘAVGA Alina,

doctor în drept,conferențiar universitar, Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0001-5386-0862

The guilt of the victim plays an important role as a trigger for a criminal act. This role can appear through a provocative or an incentive action, or even through cooperative behaviour. The theorists and the practitioners have developed two different views on this topic, some are in favor of the idea that the actions of the victims are justifiable regardless of what type of behaviour they have exhibited, others request the punishment of the victims in case they exhibited an amoral or illegal behaviour. Both groups have convincing arguments, despite them being contradictory.

Key-words:victim’s guilt, provocative behaviour, instigation, cooperation, victim’s defense, victim’s prosecution.

Vinovăţia victimei este un subiect extrem de controversat în explicarea cauzalităţii comportamentale. În acest sens, doctrinarii şi practicienii optează pentru două abordări diametral opuse: unii justifică victima, indiferent de varianta comportamentală aleasă, în timp ce alţii solicită sancţionarea aspră a acesteia în cazul comportamentului ilegal sau imoral. Ambele tabere au argumente suficient de convingătoare.

În abordarea prof. G. Antoniu, pentru a fixa conceptul numit vinovăţie, prima remarcă ce se impune este aceea că vinovăţia este un concept ce nu aparţine limbajului dreptului, ci psihologiei, fiind preluat în drept şi absorbit în limbajul juridic, unde i s-a imprimat un anume specific [1, p.18]. Astfel, problema vinovăţiei pare doar la prima vedere a fi epuizată şi soluţionată definitiv.

În planul dreptului, vinovăția reprezintă o formă a corelației între fapta ilicită şi autor, de natură a pune în evidenţă resorturile psihice adânci, care explică manifestarea individuală în raport cu un anumit sistem de valori, ocrotite prin norma juridică [1, p.15-16]. Respectiv, vinovăția este analizată ca un element propriu persoanei care a comis o faptă prohibită de lege.

Dar există şi cercetări care sunt preocupate de cealaltă latură a problemei – vinovăţia victimei. Sub aspect teoretic, o asemenea analiză este deosebit de interesantă, deoarece, din punctul de vedere al doctrinei criminologice, vinovat de comiterea unei fapte antisociale se face nu doar autorul faptei, dar şi victima [2, p.28].

De subliniat că este necesară o delimitare tranşantă a noţiunii de vinovăţie în dreptul penal, pe de o parte, şi, pe de altă parte, a conceptului respectiv utilizat în cercetările victimologice sau în lucrările criminologice, când prin cuvântul vinovăţie se dă o apreciere acţiunilor şi comportamentului victimei, dar nu celor

ale infractorului. În acest sens, vinovăţia victimei nu corespunde conţinutului şi volumului vinovăţiei în drept. Cu certitudine putem afirma că vinovăţia victimei, ca unul dintre pretextele comiterii faptei ilicite, nu poate să aparţină laturii subiective a componenţei de infracţiune, ci îşi ocupă locul printre semnele laturii ei obiective, ca orice alte circumstanţe ce contribuie la săvârşirea actului. Or, aici este una din deosebirile principale între definiţia juridică a vinovăţiei şi cea din victimologia criminologică [3, p.115].

Vinovăţia victimei apare ca una din verigile sistemului cauzal al infracţiunii, manifestată atât prin comportamentul ei provocator – circumstanţă ce influenţează asupra vinovăţiei şi răspunderii subiectului infracţiunii, cât şi prin comportamentul uşuratic, neatent, riscant sau neprevăzător al persoanelor vătămate [4, p.74-75].

Prof. Benjamin Mendelson consideră chiar că ar exista o „receptivitate victimală”, exprimată în predispoziţia înnăscută de a deveni victimă, adoptând teoria antropologului Cessare Lombroso cu privire la comportamentul uman deviant. Din punct de vedere psihosocial, corelaţia dintre delincvent şi victimă cuprinde patru aspecte: victima este cauza delictului, victima este pretextul infracţiunii, victima este rezultatul unui consens între ea şi delincvent, victima este rezultatul unei coincidenţe. În contradicţie cu aceasta, autorul T. Bogdan afirmă că victimele nu sunt rezultatul unor cauze native, ci al unor particularităţi individuale, momentane sau morfofiziologice ale analizatorilor. [5].

În doctrină „vinovăţia victimei” este definită drept o categorie social-psihologică, care are o însemnătate morală şi serveşte ca bază pentru soluţionarea problemei privind răspunderea socială atât a individului, cât şi a grupului social, a colectivului sau a persoanei juridice.Astfel, vinovăţia victimei reprezintă o noţiune etico-morală şi juridico-criminologică, aflată în legătură strânsă cu întrebările răspunderii sociale privind comportamentul imoral sau ilicit [2, p.27].

Examinând problema privind răspunderea victimei pentru comportamentul său care a contribuit la comiterea infracţiunii, cercetătorii contemporani propun înlocuirea termenului „vinovăţia victimei” prin noţiunea de comportament negativ al părţii vătămate [6, p.15; 7; 8, p.108-109] sau prin cea de comportament provocator/neprovocator [9, p. 306].

În opinia autorilor, stabilirea rolului comportamentului negativ sau provocator al victimei ce interacţionează cu infractorul în situaţia criminală oferă posibilitatea de a determina cât a fost de liberă voinţa subiectului infracţiunii şi apoi de a soluţiona corect problema despre vinovăţia şi limitele răspunderii acestuia pentru fapta comisă. [10, p. 45]. Aşadar, la comiterea anumitor categorii de infracţiuni, apare o situaţie în care este vinovat nu doar infractorul, dar şi

victima. Bineînțeles, acest „coautorat” în crearea condițiilor de săvârșire a infracțiunii nu poate fi asimilat noțiunii juridico-penale de „participație”.

Identificarea și evidențierea factorilor care influențează comportamentul uman (factori asupra cărora societatea trebuie să-și exprime reacția, inclusiv prin aplicarea unei sancțiuni penale corespunzător adaptate gravității faptei, personalității făptuitorului/împrejurărilor în care acesta a acționat, comportamentului victimei) reprezintă una din problemele-cheie ale instituției individualizării pedepsei. O analiză atentă a prevederilor din Capitolul VIII al Părții generale a Codului penal al Republicii Moldova – „Individualizarea pedepselor” ne permite să constatăm că legiuitorul a luat în considerare comportamentul victimei la individualizarea pedepsei făptuitorului, semnificație juridico-penală având conduita victimei la etapa preinfracțională, infracțională și postinfracțională. [11, p.38] Nu întâmplător, conform prevederilor lit.g) art.76 din Codul penal al RM [12], în procesul individualizării răspunderii și a pedepsei penale la categoria circumstanțelor atenuante se specifică*ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea.*

Legiuitorul în asemenea cazuri califică acțiunile victimei drept pretext pentru a săvârși infracțiunea de către făptuitor. Comportamentul victimei constituie o provocare, ce se poate exprima prin: violență fizică (lovituri, vătămări), violență psihică (amenințare), atingere gravă a demnității persoanei (insultă, calomnie) și alte acțiuni ilegale sau imorale. Aceste acte de provocare cauzează o stare de surescitare, de încordare nervoasă, în urma cărora făptuitorul pierde controlul asupra acțiunilor sale. La stabilirea pedepsei penale, instanța de judecată va considera această circumstanță drept una atenuantă, indiferent de prezența sau absența stării de afect. [13, p.187]

Astfel, se conturează o aparență a conceptului legal de „vinovăție a victimei” care întrunește comportamentul deviant al victimei infracțiunii, determinat de atitudinea ei negativă față de interesele societății, la general, și ale cetățenilor, în mod individual.

În lipsa unei definiții legale exprese, totuși efectele comportamentului vinovat al victimei se regăsesc în sancționarea mai blândă a infractorului pentru infracțiunile săvârșite drept urmare a provocării/facilitării/instigării/cooperării din partea victimei (circumstanță atenuantă), precum și în calificarea diferențiată a faptelor (de ex., săvârșirea infracțiunilor de omor sau vătămare în stare de afect). Or, cercetarea „vinovăției victimei” reprezintă cheia de soluționare a problemei ce ține de cauzalitatea criminalității și de clarificarea mecanismului comportamentului infracțional individual, fiind importantă la individualizarea răspunderii și pedepsei penale a făptuitorului, precum și la elaborarea și realizarea măsurilor de prevenire victimologică [14, p.120-125].

Remarcăm faptul că atenuarea răspunderii şi a pedepsei penale în cazul infracţiunilor săvârşite în stare de afect – art.146 CP al RM (omorul săvârşit în stare de afect) şi art.156 CP al RM (vătămarea gravă ori medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii în stare de afect) – este justificată din perspectiva a trei factori importanţi: a) fapta dată reprezintă un „răspuns” la comportamentul provocator – ilegal sau imoral – al victimei, fiind deci condiţionată de „vina” victimei; b) făptuitorul se află într-o stare fiziologică aparte care-i îngustează aptitudinea de a percepe ceea ce este şi ce nu este infracţional; [15, p.71] c) existenţa legăturii cauzale între comportamentul victimei şi apariţia respectivei stări emoţionale specifice la făptuitor.

Ilegalitatea şi imoralitatea acţiunilor victimei îi cauzează făptuitorului o stare emoţional-psihologică specifică ce are drept consecinţă apariţia unei reacţii ca cea de a lipsi de viaţă victima ori de a-i cauza vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii, poziţie susţinută şi de autorii V. K. Grişciuk şi M. I. Melnik. [16, p.283].

Analiza practicii judiciare justifică necesitatea de a acorda o calificare juridico-penală nu doar comportamentului făptuitorului, ci şi părţii vătămate (victimei). Deşi în teoria dreptului penal contemporan o asemenea abordare este lacunară, încă în anii 60-70 ai sec. XX cercetătorii P. Dagheli, I. Portnov, I. Filanovski menţionau importanţa luării în considerare a vinovăţiei victimei la calificarea infracţiunilor săvârşite împotriva sa şi aplicarea de pedepse victimelor care erau culpabile. [17; 18; 19]. În special, prin crearea unei componenţe de infracţiune de sine stătătoare atunci când este prezentă vinovăţia victimei şi tragerea la răspundere penală a acesteia, opinie promovată de autorul P.Dagheli [17, p.10].

Continuitatea discuţiilor asupra problematicii menţionate este susţinută de Nineli Kuznețova, care propune completarea legislaţiei penale cu o normă generală consacrată „vinovăţiei victimei”, care nu exclude vinovăţia subiectului infracţiunii. Calificarea şi pedepsirea acţiunilor ultimului trebuie să reflecte gradul real al vinovăţiei şi al cauzării pagubei persoanei vătămate. [20, p.16].

În acest context, cercetătorul Lev Franc a încercat să examineze vinovăţia victimei prin prisma mecanismului „inversării vinovăţiei”, când cuplul penal „infractor-victimă” îşi schimbă de mai multe ori rolurile pe parcursul săvârşirii infracţiunii. [21, p.137].

Proeminenţa aspectelor practice privind influenţa voinţei victimei asupra pedepsei penale devine evidentă în studiile consacrate circumstanţelor atenuante şi agravante care contribuie la individualizarea pedepsei. Aici însă analiza semnificaţiei consimţământului victimei de a i se aduce atingere propriilor interese prin comiterea faţă de ea a faptelor prejudiciabile asupra tipului şi mărimii pedepsei lipseşte.

Investigarea problemelor de individualizare a pedepsei penale ce decurg din existenţa unui consimţământ valabil exprimat, provenit din partea titularului valorii sociale ocrotite de legea penală de a i se aduce atingere propriilor interese prin comiterea faţă de el a unor infracţiuni, dar mai cu seamă din cercetările prevederilor legale comparative pe orizontală, a permis identificarea unei alte funcţii pe care poate să o îndeplinească consimţământul victimei în legea penală. Este vorba de cauza de reducere a pedepsei sau de circumstanţa de individualizare a pedepsei, în sensul atenuării acesteia. În situaţiile în care consimţământul victimei nu reprezintă o cauză justificativă, dar nici semn constitutiv al unei incriminări concrete, manifestarea de voinţă a victimei de a i se aduce atingere propriilor interese ocrotite de legea penală trebuie să fie luată în considerare la individualizarea pedepsei penale, în sensul atenuării ei. Ea se impune, mai cu seamă, din considerente legale, şi anume: realizarea unuia dintre scopurile pedepsei penale, prevăzut la alin.(2) art.61 CP al RM – restabilirea echităţii sociale. În acest sens, restabilirea echităţii sociale reprezintă, în primul rând, restatornicirea autorităţii legii penale şi reinstaurarea echităţii în raport cu victima, însă nu a celei echităţi care este înţeleasă de către victimă, dar echitatea în spiritul legii penale. Deşi pedeapsa penală nu urmăreşte satisfacerea intereselor victimei, aceasta nici pe de parte nu înseamnă că personalitatea şi comportamentul ei cu relevanţă juridico-penală nu au semnificaţie asupra stabilirii pedepsei penale. [11, p.39].

În cadrul cercetărilor victimologice, unul din cele mai importante aspecte care ţin de relaţia victimă–agresor se referă la faptul dacă victimele pot să împartă responsabilitatea într-o anumită măsură cu agresorul, în ceea ce priveşte comiterea actului agresiv. Dintr-o atare perspectivă, este explicabilă existenţa abordărilor diferenţiate ale specialiştilor privind apărarea sau acuzarea comportamentului victimelor infracţiunilor.

Analiza dimensiunilor teoretice în doctrina juridică, în materie de vinovăţie, a necesităţii de reevaluare a locului şi a rolului vinovăţiei victimei în sistemul condiţiilor subiective ale răspunderii juridice ne permite să concluzionăm că societatea îşi creează şi ea o părere cu privire la victima unui fapt reprobabil, părere ce va fi împărtăşită diferit de două tabere opuse: una acuzatoare, care va reproşa victimei că a facilitat, precipitat sau provocat actul agresional, şi alta protectoare, ce va incrimina doar pe infractor, considerând că nu există scuză pentru actul agresional. De altfel, fenomenul a fost observat de către specialiştii victimologi, propunându-se şi o clasificare după acest criteriu. [22, p.70].

Acuzarea victimei. Problematica vinovăţiei victimei intră în vizorul cercetărilor criminologice, în special, după cel de-al Doilea Război Mondial, deşi

primele idei cu conţinut acuzator aparţin legiuirilor lumii antice. Vechile izvoare de drept conţineau norme care luau în calcul comportamentul „nedemn, imperfect, neideal” al victimei. Legile lui Hammurabi prevedeau, în anumite cazuri, circumstanţele ce atenuau vinovăţia făptuitorului. Astfel, omorul rezultat dintr-o bătaie reciprocă, cu condiţia că ucigaşul n-a avut intenţia să lipsească victima de viaţă, se pedepsea cu amendă neesenţială (art.207). Bătaia reciprocă era privită ca un act care nu putea avea loc fără un comportament inocent al victimei. [3, p.112]

În anii 1940-1960 orientarea prioritară a cercetărilor occidentale (Hans von Hentig, H. Ellenberger, M. Wolfgang, S. Schafer, T. Adorno, M. Amir) s-a axat pe ideea implicării victimei în declanşarea mecanismului actului infracţional, subliniind rolul ei în provocarea făptuitorului. Această perioadă se caracterizează prin apariţia unei abordări complexe, metodologice şi interdisciplinare asupra cauzalităţii infracţiunilor, inclusiv personalitatea şi comportamentul victimei.

Intenţia apărătorilor făptuitorului de a deplasa parţial sarcina responsabilităţii pentru infracţiunea săvârşită pe seama victimei o putem identifica şi în primele studii de victimologie interacţionistă sau pozitivistă, în speţă, în lucrarea prof. Benjamin Mendelson „O nouă ramură a ştiinţelor bio-psiho-sociale: victimologia” (1956). [23]

De fapt, termenul de „blamare a victimei”a fost utilizat pentru prima dată abia în anul 1971, de către William Ryan în lucrarea *Blaming the Victim*, unde acuzarea victimei devine o ideologie aplicabilă pentru justificarea rasismului şi a inechităţii sociale în privinţa populaţiei afro-americane din SUA. Lucrarea a fost o reacţie la cea a lui Patrik Moynihan *The Negro Family: The Case for National Action*, apărută în anul 1965 şi cunoscută în SUA cu titlul de *The Moynihan Report.* În viziunea lui William Ryan, teoriile lui Moynihan trebuie calificate drept tentative de a diminua rolul factorilor sociostructurali în existenţa sărăciei şi deplasarea responsabilităţii pe seama celor săraci, pe comportamentul acestora şi pe patternurile culturale. Criticii etichetează lucrarea lui Ryan drept „critică distructivă a mentalităţii, care acuză săracii de propria lor sărăcie, iar neputincioşii – de propria lor slăbiciune”. [24]

Tot în anul 1971, victimologul-pozitivist Menahem Amir publică studiul său asupra infracţiunilor de viol „Patternuri în violurile săvârşite cu aplicarea forţei fizice” (*Patterns in Forcible Rape*), în care lansează conceptul de „viol provocat de victimă” *(victim-precipitated rape*). În viziunea autorului, „provocarea” poate fi identificată în situaţiile în care victima, din punctul de vedere al făptuitorului, şi-a exprimat acordul incert de a întreţine relaţii intime sau a permis să fie plasată într-o ipostază periculoasă sau delicată. În special, cercetătorul propune să fie considerate drept acte de „provocare” consumul de alcool, acceptarea de a urca în automobilul unui bărbat necunoscut, acordul pentru oricare interacţiune cu

caracter sexual, precum şi o insuficientă opunere de rezistenţă violatorului. În concluzie, Amir susţine că, *„într-un fel sau altul”*, victima în toate cazurile este cauza infracţiunii. [24]

Procesul de acuzare a victimei parcurge mai mulţi paşi. În primul rând, acuzatorii victimei presupun că ar exista ceva în neregulă cu victimele, pentru că ele diferă în mod semnificativ de celelalte persoane care nu au fost victimizate: fie atitudinea lor, fie conduitele, fie ambele se disting în mare măsură de cei neafectaţi. În al doilea rând, acuzatorii presupun că aceste diferenţe sunt sursa stării şi conduitei victimei, deoarece dacă ar fi fost ca şi ceilalţi, ele nu ar fi fost alese pentru atac. În al treilea rând, acuzatorii argumentează că, dacă victimele vor să evite suferinţe viitoare, trebuie să îşi schimbe modul lor de a gândi şi de a acţiona, să renunţe la comportamentul licitativ, care favorizează procesul victimizării lor. [25]

Autoarea A. Repeţkaia consideră că victimele vinovate se caracterizează negativ până la comiterea infracţiunii împotriva lor. Ele sunt persoane care se disting printr-un caracter nesociabil, egoist, sunt scandalagii, predispuse la consumul de alcool etc. În multiple spețe din practica judiciară unde a fost identificată vinovăţia victimei, persoanele vătămate îşi dădeau seama de caracterul acţiunilor lor şi de reacţia posibilă a viitorilor infractori, dar erau sigure că vor evita consecinţele negative. Toate acestea permit să afirmăm că vinovăţia victimei apare, de obicei, sub forma atitudinii intenţionate faţă de acţiunile sale cu caracter ilicit şi imoral, precum şi a imprudenţei faţă de consecinţe. [26, p.63-72]

Acuzarea victimei poate apărea în triplă ipostază [27, p.17]:

a) O explicare individualistă pentru problemele sociale, promovată de doctrina „responsabilităţii personale”. Teoria pleacă de la convingerea că indivizii umani au un anumit grad de control asupra evenimentelor din viaţa lor. Victimele sunt condamnate pentru că au comis erori grave care au dus la consecinţe negative. Aşa cum infractorii sunt condamnaţi pentru încălcarea legii, şi victimele trebuie să răspundă pentru comportamentul lor greşit.

*b) Un proces psihologic.*Din punctul de vedere al psihologiei sociale, acuzarea victimei se bazează pe aşa-numita *„credinţă într-o lume (justă) echitabilă”*, un loc în care indivizii obţin ceea ce merită şi merită ceea ce obţin. După cum menţionează prof. Melvin J.Lerner, fenomenul credinţei într-o lume echitabilă constituie o denaturare cognitivă, în prezenţa căreia persoana crede că orice faptă săvârşită generează consecinţe legice şi previzibile. Lucruri şi întâmplări rele apar numai pentru persoanele rele, oamenii buni sunt recompensaţi pentru că ei respectă regulile. Deci, dacă cineva este vătămat de un infractor, victima trebuie să fi făcut ceva rău de a meritat o asemenea soartă. Or, este intolerabilă ideea că o

nenorocire i s-ar putea produce altei persoane absolut întâmplător.

Pentru a evita recunoaşterea unei imagini eronate asupra existenţei echitabile a lumii, indivizii reinterpretează evenimentele neechitabile, asociindu-le cu comportamentul sau calităţile victimei, totodată acuzând-o şi umilind-o. Lipsa dorinţei de a fi identificat ca victimă, de a fi asociat cu cei care suferă în realitate şi idolatrizarea celor care deţin primatul şi creează imaginea unui învingător, de asemenea, stau la baza aprecierii vinovăţiei victimei.[24]

Acuzatorii din această categorie condamnă victimele pentru a-şi asigura liniştea interioară, căci imaginarea unei lumi în care acte brutale şi fără sens pot fi produse de către oricine şi în orice moment este deconcertantă şi ameninţătoare.

c) Un mod de a vedea al infractorilor. Infractorii recurg la acuzarea şi denigrarea victimei pentru a-şi justifica şi legitima actul agresiv, dar şi ca proces de desensibilizare care reduce sau chiar elimină în totalitate sentimentele şi stările de vinovăţie, ruşine, remuşcare, mustrări de conştiinţă, inhibiţii morale. Actele agresive devin posibile când victima este văzută ca fiind fără valoare sau inferioară umanului, ca o ţintă pentru ostilitate şi agresiune, ca un proscris ce-şi merită maltratarea sau ca un act de justiţie bazată pe răzbunare şi care trebuie apreciat, nu condamnat.

Apărarea victimei. Printre primele opinii expuse în favoarea apărării victimelor, în anul 1947, Theodor Ludwig Wiesengrund Adorno a descris fenomenul, numit ulterior *acuzarea victimei,* drept „una dintre cele mai nocive particularităţi de natură fascistă”. În continuitatea cercetărilor, Adorno şi colegii săi din cadrul grupului de investigaţie *Berkeley (California)* au elaborat Scala-F (F – fascism), care includea printre alte trăsături caracteristice fascismului „manifestarea de ură pentru tot ce este discriminat sau vulnerabil”. [28, p.158; 29, p.143]

Apărătorii victimelor adoptă poziţia că acuzatorii exagerează măsura în care facilitarea, precipitarea sau provocarea contribuie la comiterea infracţiunii. Totodată, apărătorii consideră că acuzatorii confundă excepţia cu regula în ceea ce priveşte vinovăţia victimelor în săvârşirea agresiunilor. „Vinovăţia” unui procent relativ mic de victime este generalizată pentru toate victimele unei anumite categorii de infracţiuni. Acuzatorii victimelor sunt criticaţi pentru că cer în mod neraţional ca acestea să îşi schimbe modul de viaţă, fapt imposibil de cele mai multe ori din diferite motive de natură financiară, socială, culturală, de poziţionare în spaţiu etc. Astfel, celor mai mulţi indivizi le lipsesc posibilităţile şi resursele pentru a-şi schimba mijloacele de călătorie, orele de lucru, şcolile frecventate, vecinătăţile în care trăiesc. De asemenea, e absurd să ceri renunţarea la libertăţile personale îndrăgite „de dragul” infractorilor. În ultimul rând, apărătorii au obiecţii legate de soliditatea conceptelor acuzării privind deosebirile categorice dintre victime şi nonvictime.

Concluzia autorului Menachem Amir, expusă anterior, referitor la faptul că „într-un fel sau altul, victima întotdeauna este cauza infracțiunii”, a fost supusă unor critici drastice de pe poziția doctrinelor feministe. În acest sens, Pamela Lakes Wood în lucrarea *The Victim in a Forcible Rape Case* menționează că unica posibilitate de a evita acuzarea unei victime-femeie este să-și poarte existența într-o stare permanentă de frică că fiecare bărbat ar putea fi violator. [30 p.335]

Critici similare asupra concepției lui Amir despre infracțiunile de viol au fost aduse de autorii Kurt Weis și Sandra Borges, care deduc că „singurul ingredient necesar pentru violul provocat de victimă este imaginația violatorului” [31, p.71-115], fapt care nu poate fi imputat în culpă victimei.

După cum menționează criminologul și președintele Societății Internaționale de Victimologie Jan J.M. van Dijk, sinteza cercetărilor feministe permite combaterea stereotipului că victimele violenței domestice și a celei sexuale „provoacă” bărbații la săvârșirea violenței și că ele, practic, își merită victimizarea. Este o concepție retrogradă și depășită, aparținând mentalității patriarhale, care este sursa acestui tip de infracțiuni. [32]

În cadrul apărării victimei pot fi identificate două perspective: [33, p.20-21]

1. Blamarea criminalului. Acuzatorii infractorului neagă orice încercare a acestuia de a schimba povara responsabilității actului reprobabil de pe spatele lui pe umerii victimei. La fel ca acuzarea victimei, și apărarea victimei adoptă doctrina responsabilității personale pentru conduita delictuală, dar această responsabilitate revine exclusiv făptuitorului, nu și victimei.

*2. Acuzarea sistemului.*Teoria acuzării sistemului nu vizează atât contracararea acuzării victimei, cât acuzarea sistemului social în care trăiesc victima și agresorul. În acord cu principiile blamării sistemului, nici infractorul și nici victima nu sunt vinovați, ambii, în grade diferite, sunt „victime” ale culturii lor și mediului înconjurător. În funcție de acest punct de vedere, cauzalitatea criminalității se regăsește în instituțiile de bază pe care este constituit sistemul social.

Toți suntem victimizați de criminalitatea epocii noastre, consideră criminologul Igor Ciobanu. Nu greșim dacă spunem că chiar criminalul este victimă a criminogenezelor societății sale, aflată în continuă mișcare. [34, p.339]

Pe final, ținem să menționăm că vinovăția victimei este și un criteriu de elaborare a tipologiilor victimale, or majoritatea clasificărilor victimologice se axează pe gradul de implicare și de responsabilitate al victimelor în comiterea infracțiunii. Pornind de la aceste criterii, în anul 1956, Benjamin Mendelson [35, p.158], diferența următoarele categorii de victime:

a) absolut nevinovată, completamente inocentă;
b) având o vinovăție minoră (redusă);
c) la fel de vinovată ca infractorul;

d) mai vinovată decât infractorul;
e) absolut vinovată, având responsabilitatea totală în comiterea infracţiunii;
f) simulantă (imaginară) sau confabulator.

Această tipologie se realizează în baza unei scale graduale cu privire la răspunderea ce revine celor doi „parteneri” ai cuplului penal privind comiterea infracţiunii. La o extremitate se află nevinovăţia, iar la cealaltă – responsabilitatea deplină.

După gradul de participare şi de implicare a victimei în comiterea actelor infracţionale, în anul 1967, Fattah propune o altă clasificare a comportamentului victimal: a) nonparticipant; b) latent; c) predispus; d) provocator; e) participant; g) fals. [25]

Similar criteriului utilizat de Fattah, în anul 1968, Lamborn stabileşte şase categorii de victime, subliniind în special tipul de „întâlnire” victimă–infractor: a) iniţiere; b) facilitare; c) provocare; d) săvârşire; e) instigare; f) cooperare. [36]

Criminologul Stephen Schafer, în anul 1977, face o clasificare mai consistentă sub aspect logico-ştiinţific, identificând şapte categorii de victime. [27, p.21-22] Printre cele relevante prezentului studiu sunt: 1) victime care anterior actului infracţional nu au avut nici o legătură cu făptuitorul, nu au nici o parte din vină în actul infracţional; 2) victime provocatoare, care anterior victimizării lor au comis ceva, conştient sau inconştient, faţă de infractor; 3) victime care precipită declanşarea acţiunii faptuitorului. Este cazul persoanelor care, prin conduita lor, influenţează răufăcătorii în a comite infracţiuni, deşi între ei nu a existat niciodată nici o legătură.

Drept urmare a analizei clasificărilor privind responsabilitatea şi implicarea victimei în cadrul actului infracţional, putem evidenţia următoarele aspecte: abaterea de la normele legale şi morale din societate, specifică oricărei infracţiuni, caracterizează şi multiplele forme de comportament al persoanelor din situaţia preinfracţională care devin în consecinţă victime. Ilegalitatea şi imoralitatea în comportamentul victimelor sporeşte probabilitatea comiterii infracţiunii în privinţa lor. În cercetările criminologice, comportamentul negativ al victimei prezintă interes în măsura în care acesta se inserează în evenimentul infracţiunii şi poartă în sine o încărcătură criminogenă.

Când are loc cea mai activă provocare a infracţiunii din partea victimei, săvârşirea ei este posibilă doar atunci când personalităţii infractorului îi sunt caracteristice anumite orientări antisociale.Astfel, cu cât mai semnificativ este rolul comportamentului victimei în geneza infracţiunii, cu atât mai redusă este intensitatea orientării antisociale a personalităţii infractorului. O asemenea dependenţă (interacţiune) poate fi relevată mai clar în infracţiunile contra persoanei, fiindcă în mecanismul psihologic al comiterii lor devin importante

emoţiile infractorului care pot duce, în consecinţă, până la faza afectului.

Scopul principal al prezentului studiu a fost cercetarea multilaterală şi complexă a conceptului de „*vinovăţie a victimei*” ca circumstanţă atenuantă la stabilirea şi individualizarea pedepsei penale aplicată infractorului; reglementarea juridico-penală privind vinovăția victimei; precum şi rolul vinovăţiei victimei la calificarea infracţiunilor.

În această perspectivă, comportamentul victimei constituie un element esenţial al situaţiilor precriminale, fiind pus în evidenţă faptul că alegerea unei victime nu este întotdeauna un joc al hazardului, relaţiile preexistente între victimă şi criminal, având un rol important în procesul comiterii infracţiunii [37, p.29] şi în stabilirea legităților de victimizare.

Referinţe*:*

1. ANTONIU, Gh. Vinovăţia penală. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1995, 280p.
2. ФРАНК, Л.В. Об изучение личности и поведение потерпевшего (нужна ли Советская виктимология?). В: Вопросы уголовного права, уголовного процеса и криминологии. Душанбе, 1966, с.131-157.
3. GLADCHI, Gh. Victimologia şi prevenirea infracţiunilor. Chişinău, 2004, 312p.
4. ПОЛУБИНСКИЙ, В.И. Правовые основы учения о жертве преступления. Учебное пособие. Горький, 1979, 84с.
5. BOGDAN, T. şi colab. Comportamentul uman în procesul judiciar. Bucureşti, 1983, 205p.
6. МИНСКАЯ, В.С. Ответственность потерпевшего за поведение, способствовавшее совершению преступлений. В: Советская юстиция. 1969, №14, с.15-16.
7. СИДОРЕНКО, Э.Л. Отрицательное поведение потерпевшего и уголовный закон. Санкт-Петербург: Издательство "Юридический центр Пресс", 2003, 310с.
8. СУМАЧЕВ, А.В. Потерпевший в уголовном праве (анализ основных проблем). Нижневартовск, 2005, 235с.
9. КОЗЛОВ, А.П., Севастьянов А.П. Единичные и множественные преступления. Санкт-Петербург: Издательство "Юридический центр Пресс", 2011, 915с.
10. МИНСКАЯ, В.С. Некоторые особенности личности потерпевшего и преступника в связи с проблемой ответственности и профилактики (по материалам уголовных дел о преступлениях спровоцированных отрицательным поведением потерпевшего). В: Виктимологические проблемы борьбы с преступностью. Иркутск, 1982, с.43-49.

11. IONUŞ, R.-G. Consimţământul victimei – circumstanţă de atenuare a pedepsei penale. În: Revista Naţională de Drept, nr.11, 2010, p.38-41.
12. Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2009, nr.72-74, art.195.
13. GRAMA, M., Botnaru, S., Şavga, A., Martin, D. Drept penal. Partea generală. Vol-II. Chişinău, 2016, 335p.
14. BUJOR, V. Aviz asupra tezei „Victimologie criminologică: probleme teoretice, metodologice şi aplicative” prezentată de dl Gheorghe Gladchi în vederea obţinerii titlului ştiinţific de doctor habilitat în drept. În: Revista de criminologie, drept penal şi criminalistică, 2006, nr. 2, 126p.
15. BRÎNZA, S., ULIANOVSCHI, X., STATI, V., ş.a. Drept penal. Partea specială.Vol.II. Chişinău: Cartier, 2005, 783p.
16. БОЙКО, А.М., БРИЧ, Л.П., ГРИЩУК, В.К. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2010, 1288p.
17. ДАГЕЛЬ, П. С. «Вина потерпевшего» в уголовном праве. В: Советская юстиция. 1967, nr.6, c.9-13.
18. ПОРТНОВ, И. Оценка поведения потерпевшего от преступления, совершенного в состоянии сильного душевного волнения. В: Советская юстиция, 1977, nr.20, c.13-14.
19. ФИЛАНОВСКИЙ, И.Г. Влияние поведения потерпевшего на ответственность субъекта преступления. В: Советская юстиция, 1972, nr.14, c.10-22.
20. КУЗНЕЦОВА, Н.Ф. Уголовное значение „вины потерпевшего”. В: Советская юстиция. 1967, nr.17, c.8-13.
21. ФРАНК, Л.В. Об изучении личности и поведения потерпевшего (нужна ли Советская виктимология?). В: Вопросы уголовного права, уголовного процесса и криминологии. Душанбе, 1966, c.131-157.
22. MITROFAN, N., ZDRENGHEA, V., BUTOI, T.Psihologie Judiciară. Bucureşti: Casa de Editură şi Presă „Şansa” S.R.L., 1997, 234 p.
23. Mendelsohn, B. Une Novelle Branche de la Science Bio-Psycho-Sociale: La Victimologie. In: Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique, 1956, p.10-31.
24. Обвинение_жертвы. [Accesat pe 26.03.2022] Disponibil: https://ru.wikipedia.org/wiki
25. Victima-noţiuni. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: https://www.creeaza.com/tehnologie/criminalistica/VICTIMA-NOTIUNI384.php
26. РЕПЕЦКАЯ, А.Л. Виктимологическое исследование телесных повреждений и „вина потерпевшего”. В: Виктимологические проблемы

борьбы с преступностью. Иркутск, Иркутский гос.ун-т, 1988, с.72-78.
27. BULAT, I. Victimologie și psihologia victimei. Notei de curs. Chișinău, 2013, 40 p.
28. Adorno, TW (1947) Wagner, Nietzsche and Hitler in Kenyan Review. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: https://ru.wikipedia.org/wiki/Обвинение_жертвы
29. HARDING, J.M,(1997) Adorno and «A writing of the ruins»: essays on modern aesthetics and Anglo-American literature and culture. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: https://ru.wikipedia.org/wiki/Обвинение_жертвы
30. WOOD,P.L. The Victim in a Forcible Rape Case: A Feminist View. În: American Criminal Law Review, 1972, vol.11, nr.1. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: https://ru.wikipedia.org/wiki/Обвинение_жертвы
31. WEISK., BORGES S. Victimology and rape - the case of the ligitimate victim. În: Issues in criminology, 1973, vol. 8, nr.2, p.71-115.
32. Jan J.M. van Dijk. Introducing Victimology. În: The Ninth International Symposium of the World Society of Victimology. Free University of Amsterdam, 1997. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: https://ru.wikipedia.org/wiki/Обвинение_жертвы
33. BUJOR, V., MANOLE-ȚĂRANU, D. Victimologie. Note de curs. Chișinău, 2002, 48 p.
34. CIOBANU, I. Criminologie. Chișinău, 2011, 560p.
35. BUTOI, T.B., NICOLAE, L.G., ș.a. Victimologie: curs universitar: perspective juridică, socio-psihologică și medico-legală asupra cuplului penal victimă-agresor. București: Pro Universitaria, 2019, 248p.
36. Clasificarea victimelor. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: https://www.creeaza.com/referate/psihologie-psihiatrie/CLASIFICAREA-VICTIMELOR314.php
37. GLADCHI, Gh. Definiția victimologiei (opinii și controverse). În: Analele științifice ale Academiei de poliție „Ștefan cel Mare” al MAI RM, ediția IV-a. Chișinău, 2003, p.27-31.